

YOSHLARNING BO'SH VAQTINI MAZMUNLI O'TKAZISHDA MA'NAViy-AXLOQIY TARBIYANING ROLI

Gulimova Lobar Jasurbek qizi

Urganch davlat pedagogika instituti

Pedagogika (tarbiya fani o'qituvchisi) yo'nalishi talabasi

Annotasiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida talabalarning o'qish va ishdan bo'sh paytlarini mazmunli o'tkazishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratish va ularni turli foydali kasb-hunarlarga o'rgatishda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning ahamiyati xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar. Besh tashabbus, talaba, oila, ong, insoniy fazilatlar, ezgu niyatlar, qadriyatlar.

Har qanday davlatning tarixiy taraqqiyot yo'lidan ma'lumki, yurtning jadal rivojlanishi, muayyan yutuqlarga erishishi, xalqning farovon bo'lishi o'sha davlatda yoshlar ta'lim-tarbiyasi va kelajagiga beriladigan e'tibor darajasiga bog'liq. Shu ma'noda, O'zbekistonda yoshlar masalasi davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatda yoshlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularga zarur shart-sharoitlar va imkoniyatlarni yaratib berish borasida mustahkam huquqiy baza yaratilgan va bu tizim zamon talablariga hamohang ravishda takomillashtirib borilmoqda. Hususan, bugungacha parlament tomonidan yoshlarga oid 40 dan ziyod qonun hujjatlari qabul qilingan bo'lib, 30 dan ortiq xaqlaro huquqiy hujjatlar ratifikatsiya qilingan.

Shunday ekan yoshlarimizning o'qish va ishdan bo'sh paytlarini mazmunli o'tkazishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratish va ularni turli foydali kasb-hunarlarga o'rgatish jamiyatimizni yuksaltirishning eng asosiy manbaidir. Yoshlarni vaqtini qanday o'tkazayotganligini ota-onalar, ustoz va murabbiylar, mahalla faollari doimiy ravishda kuzatib borishlari shart. Chunki jamiyatimizning yosh avlodlariga to'g'ri yo'lni kattalar ko'rsatmasa ularning mafkurasini buzuvchilar topiladi.

Xalqimizda shunday naql bor yoshlikda olingan bilim toshga o'yilgan naqsh kabidir. Misol uchun bir niholni yerga ekib unga vaqtida parvarish berib begana o'tlardan tozalanmasa u nihol nozik va qiyshiq bo'lib rivojlanadi va kutilgan natijani bermaydi. Huddi shunday yoshlarni ham bo'sh vaqtini qanday ishlarga sarflayotganini o'rganib ularni to'g'ri yo'lga solmasak kelajagimizni buyuk qila olmaymiz. Bu yo'lda millatimizning yorqin namoyondalrini o'zimizga o'rnak bilib harakat qimo'g'imiz darkor. Bu borada Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning yoshlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishga doir belgilab bergan besh tashabbuslari ham mamlakatimiz rivojiga kata ta'sir ko'rsatib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2019-yil 19 mart kuni yoshlarga e'tiborni kuchaytirish, yosh avlodni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, ularda axborot texnologiyalaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantirish, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash masalalariga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishi bo'lib o'tdi. Bu yig'ilishda ularning ta'lim olishi, kasb-hunar egallashi uchun zamonaviy sharoit va imkoniyatlar yaratilishi ta'kidlandi. Shu bilan birga, yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishni tashkil etish dolzarb masala ekanligi prezidentimiz tomonlaridan mutasaddi tashkilotlar rahbarlariga vazifa qilib yuklandi. Yoshlar qanchalik ma'naviy barkamol bo'lsa, turli yot illatlarga qarshi immuniteti ham shuncha kuchli bo'ladi.

Ma'lumki, davlatimiz rahbari ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalardagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish bo'yicha 5 ta muhim tashabbusni ilgari surgan edi. Besh tashabbus o'z ichiga sport, musiqa, kitobxonlik, xotin-qizlarga keng imkoniyatlar yaratish kabilarni o'z ichiga oladi. Bu ishlar Xorazm viloyatida ham davom ettirilib, "Ma'rifat karvoni" tashkil etildi.

Ota-onalar o'z farzandlarini oilasidan uzoq vaqtida qanday ishlar bilan bantligini o'rganib borishlari shart. Chunki yosh avlodni o'z holicha qarovsiz tashlab bo'lmaydi. Bundan tashqari oila boshliqlari o'z farzandlarini qiziqishlarini to'g'ri baholab o'z yo'llarini tanlashlarida ko'maklashishlari kerak. Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek telefondan qanday foydalanish kerak, uning vazifasi nima, yoshlarimizning kompyuter

savodxonligini oshirish va internet saytlaridan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini shakllantirish lozim. Zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan shunday vaziyatda yosh avlodning dunyoqarashini o'stirib bo'sh vaqtlaridan unumli foydalanishga odatlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki dono xalqimizda "Vaqtning ketdi-naqding ketdi" degan naql bor. Yoshlarimizni bo'sh vaqtlarini kitob mutolaa qilish, hunar o'rganish, turli sport o'yinlariga

qiziqtirish uchun ularni kichikligidan shu narsalarga ko'niktirib borish muhimdir. Undan tashqari yoshlarimizni ozodalikka, mehnatsevarlikka o'rgatishimiz lozim va lobuddir.

Aks holda ular dangasa va tartibsiz bo'lib ulg'ayishadi. Shuning uchun har yili xalqimizda umumxalq hasharlari, "Yashil makon" aksiyalari uyushtirilib bunga ko'plab yoshlarimiz jalb qilinadi. Bu hasharlarda keksalarimiz o'z boshchiligida kelajak avlodlarning mehnatga bo'lgan layoqatini shakllanishida o'z hissalarini qo'shadilar. Ozodalik avvalo o'z xonasidan boshlanadi. Shuning uchun talaba yoshlarning qanday uylarda va qay holatda yashayotgaliklarini kuzatib boriladi. Ozodalik bo'lgan joyda xotirjamlik bo'ladi. Kayfiyat ham a'lo darajada turadi. Ozodalikka rioya qilish dinimizda ham farz sanaladi. Ozodalik bo'lgan joyda yangi-yangi g'oyalar, fikrlar vujudga keladi. Yoshlarimiz oilasidan uzoqda yashab mustaqil hayotga o'rganar ekan ularni bu yo'lda kimlarni o'ziga hamroh qilishi juda muhim omildir. Ularning do'sti kim? Nima bilan shug'ullanyapti? Bo'sh vaqtini nimalarga sarflaydi? Zararli illatlari yo'qmi? Ozodalikka rioya qiladimi? Va shu kabi jihatlariga e'tibor qaratish lozim. Chunki ota-bobolarimizdan qolgan bir naql "Menga do'stingni qandayligini ayt, men seni qandayligingni aytib beraman" bizni farzandlarimizni kimlar bilan do'st tutinayotgani haqida o'ylashga majbur qiladi.

Yoshlarimizning har bir o'tkazayotgan vaqtlariga kattalar befarq bo'lmasalar, ular o'z to'g'ri yo'llaridan adashmaydilar. Unutmaylik, qaysi jamiyatda yoshlar kattalarning e'tiborida bo'lib, yoshligini ilmu-hunar o'rganishga sarflasa bu jamiyat yuksaladi, aksincha, biron jamiyatda befarqlik va loqaydlik avj olsa o'sha jamiyat tanazzulga yuz tutadi. Bu borada 20-asr boshlarida yurtimizdan yetishib chiqqan

Jadidchilik harakati nomoyondalaridan biri Muhmudxo‘ja Behbudiy “Dunyyoda turmoq uchun dunyoviy ilmlarni o‘rganmoq lozim” degan edi. Agar biz yoshlarning bo‘sh vaqtlarini foydali ilmlarni o‘rganishlariga yo‘naltira olsak o‘ylaymanki diyorimizdan yana Ibn Sinolar, Xorazmiylar, Beruniylar, Navoiylar ko‘plab yetishib chiqadi. Bu sohada hozirda o‘qiyman, hunar o‘rganaman degan har bir yoshga O‘zbekistonimizda yatarlicha shart-sharoitlar yaratib qo‘yilgan. Shu o‘rinda bir savol tug‘ilishi tabiiy albatta. Nima uchun shunday erkinlik va tinchlik xukm surgan jamiyatda yuksalish uchun nima qarshilik ko‘rsatyapti? Buning birgina javobi o‘tayotgan vaqtimizning qadriga yetmasligimizdir. Bir tasavvur qiling, millatimizdan yetishib chiqqan buyuk ajdodlarimizda hozir bizda bo‘lgan sharoitlar bo‘lganmi? Har birimizning ongimizga shu savolni eshitishimiz bilanoq beixtiyor yo‘q degan javob keladi. Chunki ular bizningdek yorug‘ va shinam uylarda emas tor va sovuq kulbalarda kechasi oy shulasida bo‘lsa ham o‘qib izlanishgan. Kunduzlari o‘z kasbu- korlari bilan mashg‘ul bo‘lishgan. Xo‘sh, bizni nima to‘sis turibdi ilm olishdan.

Talaba yoshlar darsdan bo‘sh vaqtlarini o‘z yotoqxonalaridan chiqmay turib ham mazmunli

o‘tkazishlari mumkin. Masalan, kitob o‘qishlari, shashka va shaxmat aqlni charxlovchi o‘yinlarni o‘ynashlari, onlayn til kurslarini tomosha qilishlari va shu kabi o‘zi qiziqqan boshqa foydali mashg‘ulotlar bilan band bo‘lishlari foydadan holi bo‘lmaydi. Prezidentimiz ham bu borada talaba yoshlarimizning bo‘sh vaqtlaridan unumli foydalanishlari uchun ularni o‘qishdan keyingi paytlarda o‘z sohalari bo‘yicha ishlashga imkoniyat berdilar. Tashabbuskor tadbirkorlarni jalb qilgan holda, kompyuter o‘yinlari markazlarini tashkil etish, ularda bolalar va yoshlarning bilim va dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladigan test, viktorina, rivojlantirish strategiyalari va boshqa foydali dasturlar bo‘lishi zarurligini o‘z yig‘ilishlarida alohida ta’kidlab o‘tdilar. Yoshlarda bolalik chog‘idan kitobga mehr uyg‘otish, mustaqil fikr va keng dunyoqarashni shakllantirish ularning hayot yo‘llarida mustahkam zamin bo‘ladi.

Ma’naviy-axloqiy tarbiya mazmunida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni

tiklash masalasining kun tartibiga qo'yish zaruriyatining yuzaga kelganligi munosabati bilan tub o'zgarishlar yuz berdi. Eng muhim qadriyat inson omili hisoblanadi. Hayot insonga bir marta beriladi. Shuning uchun ham milliy va umuminsoniy qadriyatlarda uni mazmunli, o'zgaralar va o'zining hayoti ma'nosini anglagan holda o'tkazish kerakligi haqida ko'plab rivoyat, hikmat va pand-nasihatlar mavjud. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada yana bir eng qimmatli qadriyat erkinlikdir. Ta'limni demokratlashtirish bilan birga shaxs erki va huquqini hurmat qilish rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida farzand shaxsida mas'uliyatni his etish, ongli intizomga rioya etish ko'nikmalarini tarbiyalaydi. Shuningdek, vatanparvarlik, xalqlar o'rtasida do'stlik va hamkorlik, mas'uliyatni his etish, burch, or-nomus, vijdonlilik, tartiblilik, adolatlilik va boshqa xislatlar tarbiyasi katta ahamiyatga ega. Yoshlar bilan ishlash faoliyatida yosh avlodni axloqiy tarbiyalash masalalari azaldan Sharq xalqlari, xususan, Markaziy Osiyo xalqlari tajribasida yaqqol ko'zga tashlanadi. Ayniqsa, ko'plab mutafakkirlarimiz asarlarida xalkimizning murakkab tarixiy – madaniy tajribasi mobaynida yuz bergan voqea – hodisalar mohiyatini jamiyatning ilk bo'g'ini bo'lgan oiladan izlash an'anasini uchratamiz. Xususan, oila va oilaviy tarbiyaga oid fikrlar Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri", Abu Rayxon Beruniyning "Mineralogiya", "Geodeziya", "Hindiston", "O'tgan avlodlar obidalari", Abu Ali ibn Sinoning "Axloq", "Axloq fani", "Oila xo'jaligi", Alisher Navoiyning "Hayrat – ul – abror" va "Mahbub – ul – qulub" asarlarida o'z ifodasini topgan. Millatimiz boshiga tushgan ko'pgina achchiq qismatlar dastavval oila tarbiyasidagi kamchiliklar oqibati ekanini ma'rifat ahllari yaxshi anglashgan. Bizning ham fikrimizcha, bundan xolos bo'lishda oila tarbiyasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Fitratning "Oila yoki oilani boshqarish tarbiyalari" asarida bu haqda ibratli mulohazalar ilgari suriladi. "Har bir millatning saodati va izzati, shu xalqning ichki intizomi va totuvligiga bog'liq" – deb yozadi u, tinchlik va totuvlik esa shu millat oilalarining intizomiga tayanadi. Oilada farzandning ma'naviy-axloqiy hislatlarni shakllantirishga nisbatan ehtiyoj bo'lishi shart.

Xulosa qilib aytganda yoshlarning ma'naviy axloqiy barkamol bo'lib shakllanishida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarning o'rni alohida ahamiyatga ega ammo

barcha talaba yoshlarimiz qalbida mehr-muruvvat va rahmdillik tuyg'ularini shakllantirish va kamol toptirish ota-ona zimmasidir. Zero ota-onaning burchlaridan eng oliysi ana shu ma'naviy tarbiya orqali, qadriyatlar orqali, vatanga sodiq farzandlarning tarbiyalash va ularda vataniga, o'z xalqiga nisbatan faxrlanish tuyg'usini uyg'otishdir.

ADABIYOTLAR

1. "YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI TO'G'RISIDA"gi O'zbekiston Respublikasi qonuni, 14.09.2016 yildagi O'RQ-406-son
2. Karimova V. Oilaviy hayot psixologiyasi: O'quv qo'llanma. – T.: 2006 – 142 b.
3. Umarova M.M. O'smirlarda oilaviy qadriyatlar to'g'risidagi tasavvurlar shakllanishining ijtimoiy-psixologik shart-sharoitlari: Dis.... psixol.fan.nomzodi:
4. <https://lyceum.tma.uz/besh-muhim-tashabbus/>